

Forskningsdirektør Torbjørn Hægeland
Ekspertgruppe for finansiering av universiteter og høyskoler
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.

Vår ref.:

Deres ref.:

Dato: 15.09.2014

Innspill til ekspertgruppa fra De nasjonale forskningsetiske komiteene

Vi viser til pressemelding på Kunnskapsdepartementets nettsider og til gruppas mandat hvor det står at gruppa skal ha en arbeidsform som inviterer til dialog med sektoren.

De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) er frittstående uavhengige organer for forskningsetiske spørsmål og gransking av uredelighet innen alle fagområder. FEK skal fremme god og etisk forsvarlig forskning. En av våre roller er å være den sentrale kunnskapsformidleren overfor forskere, forskningsinstitusjoner og allmennheten om forskningsetiske spørsmål.

Sammen med forskningsetikkloven og helseforskningsloven og de institusjonene og organene disse lovene regulerer, utgjør finansieringssystemet rammeverket som skal sikre at forskningen som utøves i Norge er forsvarlig, relevant og av høy kvalitet. Finansieringssystemet gir insentiver som virker på individuelt nivå, på gruppe- eller instituttnivå, på institusjonsnivå og på systemnivå. Disse insentivene kan legge til rette for eller være til hinder for en forskningspraksis som er etisk forsvarlig, redelig og i tråd med forskningsetiske normer. Mekanismer som virker positivt på individnivå kan virke negativt på systemnivå og motsatt.

Vi vil i dette innspillet trekke fram noen utfordringer som vi ser fra vårt utsiktspunkt. Innspillet baserer seg på tidligere og pågående diskusjoner nasjonalt og internasjonalt som vi mener det er viktig at ekspertgruppa er kjent med og tar høyde for. Vi viser også til de generelle forskningsetiske retningslinjene, vedtatt våren 2014 og de fagspesifikke retningslinjene for naturvitenskap og teknologi og for samfunnsvitenskap og humaniora.

Våre hovedpoenger kan oppsummeres som følger:

- Finansieringssystemet må i størst mulig grad sikre forskningens frihet, uavhengighet og åpenhet.
- Finansieringssystemet må belønne kvalitet, ikke kvantitet.
- Offentlige forskningsmidler må komme fellesskapet til gode.
- Finansieringssystemet må legge til rette for at forskningen kan ivareta sitt samfunnsansvar.

- Finansieringsmekanismene for undervisning, formidling og forskning må sees i sammenheng.

Finansieringssystemet må i størst mulig grad sikre forskningens frihet, uavhengighet og åpenhet

De nasjonale forskningsetiske komiteene ønsker å minne om forskningens frihet og uavhengighet som grunnleggende normer for god forskningsskikk jf pkt 2 i [Generelle forskningsetiske retningslinjer](#)¹. Disse grunnleggende normene utfordres ved utstrakt samarbeid mellom forskningssystemet og øvrige samfunnssektorer, inkludert næringslivet. Mens slik samarbeid er ansett som en viktig del av forskningsinstitusjonenes samfunnsoppdrag og bidrar til kunnskaps- og velstandsutvikling, krever det også en kontinuerlig innsats for å sikre at akademisk frihet og faglig kritisk virksomhet opprettholdes.

I sitt innspill til Forskningsmeldingen 2013 skrev De nasjonale forskningsetiske komiteene følgende:

”En vedvarende utfordring er å sikre forskningens, ikke minst oppdragsforskningens, frihet overfor oppdragsgivere. Tilsvarende er det av betydning å sikre god praksis forskningsinstitusjonene mellom når det gjelder åpenhet med hensyn til forskningsspørsmål, metoder og resultater. Vi vil også nevne behovet for en økt satsing på publikasjonskanaler med «open access» også ut fra det internasjonale solidaritetshensynet. Vi vil videre minne om Norges gode forutsetninger for å være et forskningsetisk foregangsland hva angår forholdet mellom offentlig forskningsfinansiering og eiendomsrettigheter til kunnskapen. Blant annet gjennom Norges omfattende deltakelse i det europeiske forskningsområdet burde Norge kunne arbeide for sterkere prinsipper om at offentlige forskningsmidler skal komme fellesskapet til gode gjennom offentlig tilgjengelig kunnskap.”

Målsettingen om åpenhet gjelder ikke minst relevante økonomiske forhold. Åpenhet om finansiering av forskning er mer detaljert omtalt i pkt 18 og 19 i [Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi](#)² og pkt 39 i [Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi](#)³. Her ses kravet om åpenhet om finansiering i sammenheng med prinsippet om forskningens frihet og uavhengighet. Åpenhet bidrar også til større trygghet for at forskningsresultatene er pålitelige og er slik med på å sikre tillit til forskningen. Et finansieringssystem som er transparent er også viktig for å legge til rette for en bred offentlig debatt om forskning og teknologiutvikling (jf også Forskningsetisk vurdering av petroleumsforskning under).

Finansieringssystemet må belønne kvalitet, ikke kvantitet.

¹ <https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer/>

² <https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Naturvitenskap-og-teknologi/Apenhet-oppdagsforskning-og-interessekonflikter/>

³ <https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/E-Oppdragsforskning-35---41/39-Informasjon-om-finansiering-av-forskning/>

Ekspertgruppa har som del av sitt oppdrag å identifisere sterke og svake sider ved dagens finansieringsmodell og å komme med konkrete forslag til hvordan finansieringen bør legges opp i framtiden. Dette skal gjøres i lys av ambisjonen om ”høy internasjonal kvalitet”. Til tross for kvalitetsbegrepets sentrale plass i ekspertgruppas oppdrag, har oppdragsgiver ikke definert hva som er lagt i begrepet. Hva som ligger i kvalitet i forskning er heller ikke definert i siste forskningsmelding, St.meld. nr. 18 (2012-2013) Lange linjer – Kunnskap gir muligheter.

I St.meld. nr. 20 (2004-2005) Vilje til forskning, derimot, er begrepet drøftet, og fire dimensjoner trukket fram: [originalitet, soliditet, faglig relevans og nytteverdi](#)⁴. I det norske tellekantsystemet blir disse fire dimensjonene operasjonalisert i form av godkjente publiseringskanaler på to ulike nivå. Et finansieringssystem som operasjonaliserer kvalitet som antall bidrag publisert eller antall siteringer, fanger ikke opp alle disse dimensjonene like godt. Fra vårt ståsted ser vi særlig at den dimensjonen Kunnskapsdepartementet omtaler som soliditet (etterprøvbarhet, redelighet og god vitenskapelig praksis) dekkes dårligst av et slikt system, og i stor grad overlates til fagfelle vurderingen.

Vi ser også en bekymring internasjonalt, og særlig i USA, knyttet til at publiserings- og siteringsinsentiv går på bekostning av reproduserbarhet og redelighet i forskningen. De siste årene har kritiske gjennomganger vist at det ofte er umulig å reprodusere sentrale studier, for eksempel innen [kreftforskning](#)⁵. Mye av forskingen som blir publisert i tidsskrift med høy prestisje, [holder ikke det nivået som trengs for å starte klinisk utprøving av medikamenter](#)⁶. I vinter fikk spørsmålet også oppmerksomhet i blant annet [New York Times](#) og [The Economist](#). Det hvite hus har engasjert seg i temaet, og i januar arrangerte president Obamas Council of Advisors on Science and Technology et [møte om temaet](#), hvor både forskere og tidsskriftredaktører ble utfordret på hvordan man kan bøte på denne utfordringen. Presidentens Office of Science and Technology Policy ber i den [pågående høringen av ”Strategy for American Innovation”](#) om konkrete innspill for å bøte på situasjonen. Fra forskere og tidsskrifter har det kommet flere initiativer de siste årene. Vi skrev i fjor i vårt fagblad, Forskningsetikk [om The Reproducibility Initiativ](#), og i mai lanserte Nature sitt [nye tidsskrift for å publisere og dokumentere datasett](#). Vi ser også at flere tidsskrifter legger til rette for [utvidete metodebeskrivelser i nettversjoner av artikler](#).

Vi vil derfor oppfordre ekspertgruppa til å drøfte hvordan finansieringssystemet kan gi insentiver til å belønne aktiviteter som understøtter soliditetsdimensjonen i kvalitetsbegrepet. Eksempler på dette kan være å

- belønne publisering hvor fulle datasett og utvidete metodebeskrivelser publiseres åpent på tidsskriftets eller institusjonens nettsider.
- belønne systematiske gjennomganger og reproduksjoner av viktige studier.
- belønne publisering av ”negative funn” eller annen tilgjengeliggjøring av slike funn.

⁴ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-20-2004-2005-/5.html?id=406834>

⁵ <http://www.nature.com/nature/journal/v483/n7391/full/483531a.html>

⁶ <http://www.nature.com/nrd/journal/v10/n9/full/nrd3439-c1.html>

- etablere egne programmer i Forskningsrådet for kvalitetssikring og reproduksjoner av sentrale studier.

Slike tiltak må selvsagt utredes grundig, men vi håper ekspertgruppa benytter seg av muligheten til å tenke nytt på dette området.

Vi vil også rette ekspertgruppas oppmerksomhet mot noen hovedpunkter i avsnittet ”Måling av forskning” i vårt høringssvar til Fagerbergutvalget:

- Konkurransebasert premiering av fortidig innsats kan virke i retning av monopolisering og statiske strukturer der skillelinjer mellom de miljøene som lykkes og de som ikke gjør det forsterkes, heller enn at man får fram de beste miljøene.
- Det må tas høyde for at det er store forskjeller mellom fagmiljøene når det gjelder publiseringsform og tid- og ressursbruk for å ferdigstille en publikasjon.
- Forskere og forskningsinstitusjoner responderer som alle andre på incentiver: salamisering og lignende uheldige praksiser kan være eksempler på hvordan incentiver som virker godt på systemnivå kan ha perverte effekter på individuelt- eller institusjonsnivå.

Høringssvaret i sin helhet er vedlagt.

Vi har merket oss at også evalueringen av det norske tellekantsystemet gjennomført av Aarhus universitet konkluderer med at tellekantsystemet har ført til mer vitenskapelig publisering, men ikke forskning av høyere kvalitet. Vi håper ekspertgruppa tar høyde for dette og arbeider for at kvalitet, inkludert solid redelig vitenskapelig håndverk, skal belønnes.

Offentlige forskningsmidler må komme fellesskapet til gode

Det er en sentral forskningsetisk fordring at offentlige forskningsmidler skal komme fellesskapet til gode (Jf Generelle forskningsetiske retningslinjer, pkt 12 og 13). For å sikre dette, må det legges til rette for gjensidig flyt av kunnskap og kompetanse mellom forskning og samfunn, blant annet gjennom gode dialog- og samhandlingsprosesser. Det er vesentlig at begrepet ”kvalitet” i denne sammenhengen er gjenstand for en bred og kritisk analyse, der også etiske komponenter inngår.

I sitt innspill til Forskningsmeldingen 2013, skrev De nasjonale forskningsetiske komiteene følgende:

”Nasjonalt og internasjonalt har forskningspolitikken kunnskapsbasis blitt styrket i den grad at de færreste i dag vil anta at «mest mulig og best mulig forskning», målt etter interne kriterier som antall publikasjoner i velansette tidsskrifter, automatisk gir mest mulig velferd eller best mulig resultat for samfunnet. Det er derfor behov for styringsprinsipper som avstemmer forskningens retning etter samfunnets behov, senker risikoen for utilsiktede og skadelige implikasjoner av forskning og innovasjon, og bidrar til å løse samfunnets utfordringer på det som ofte blir kalt en ansvarlig og samfunnsmessig robust måte. Også i EU kan man se et økende fokus på «responsible research and innovation», dog i konkurranse med et smalere fokus på inntjening i en økonomisk vanskelig situasjon. Prinsipielt er det liten grunn til å tro at det lønner seg å nedprioritere et forskningsetisk fokus på forskningens samfunnsimplikasjoner. Likevel

ser vi som faginstans at spenningene og motkreftene mot et solid etisk fokus kan hardne til i en situasjon med tiltagende økonomisk og politisk krise. Norge er pr i dag langt bedre rustet til å være et forskningsetisk foregangsland og slik spille en viktig rolle internasjonalt og ikke minst gjennom vår deltakelse i det europeiske forskningsområdet. Norge bør fortsette å holde stø kurs i forhold til nasjonale og europeiske retningslinjer og prinsipper om etisk ansvarlig forskning og innovasjon, og arbeide for at stø kurs også opprettholdes på europeisk nivå. Norge kan også gjennom sine forskningspolitiske prioriteringer virkeliggjøre verdier som internasjonal solidaritet og engasjement for bærekraft, fred og demokratisk samfunnsutvikling (se [Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi](#), s. 11-12). Et internasjonalt engasjement er med andre ord et forskningsetisk anliggende, og på dette området bør Norge styrke sin innsats⁷.

Finansieringssystemet må legge til rette for at forskningen kan ivareta sitt samfunnsansvar

Hvordan forskning finansieres, har konsekvenser for om forskningssystemet er i stand til å ivareta sitt samfunnsansvar. Debatten om finansiering av petroleumsforskning, og særlig om Statoils såkalte akademia-avtaler med universitetene, illustrerer dette. Universitetet i Bergen henvendte seg i januar i år til NENT med en oppfordring om ”å gjennomgå dei ulike problemstillingane, vurdere dei ulike perspektiva og eventuelt kome med råd til universitet og andre forskningsinstitusjonar om forskning på petroleum og ulike teknologiar for utvinning av petroleum er forskningsetisk forsvarleg”. NENT avga sin uttalelse, som kan [leses i sin helhet på våre nettsider](#), i juni⁷. Vi vil her trekke fram tre momenter fra uttalelsen.

For det første tyder universitetenes svar i NENTs kartlegging av finansieringen av petroleumsforskning på at universitetene selv ikke har oversikt over hvor stor andel denne forskningen utgjør av universitetets totale forskningsinnsats og forskningskapasitet. NENT påpeker derfor at: “det mangler en koordinert oversikt over finansiering til petroleumsforskning i Norge i dag. Komiteen anbefaler at universitetene i større grad bidrar til å fremme åpenhet og oversikt over omfang og betydning av petroleumsforskning og omstillingsforskning.”

For det andre konkluderer NENT med at ”de forskningsfinansierende instansene har et stort ansvar, og må sikre at forskning som bidrar til omstillingen [fra fossil til fornybar energi] prioriteres, og gjøre en større innsats for å samkjøre norsk forskning innen dette feltet. Universitetenes må bidra med ny kunnskap i en omstillingsprosess og være en pådriver for omstilling gjennom å presse på for å prioritere satsningsområder i samarbeidet med petroleumsnæringen.”

Til sist konkluderer NENT med at ”det er forskningsetisk uforsvarlig om petroleumsforskningens rammebetingelser og forskningsaktiviteter hindrer omstillingsprosesser slik at FN's klimamål som, Norge har forpliktet seg til, ikke kan nås.” Finansieringssystemet for forskning må som del av disse rammebetingelsene derfor ikke være til hinder for nødvendig omstilling.

NENT slår altså fast at universitetene har et særlig ansvar for å frambringe ny kunnskap som kan bidra til å løse samfunnsproblemer, og at finansieringssystemet må understøtte dette. Finansieringssystemet må derfor legge til rette for en koordinert forskningsinnsats på områder

⁷ <https://www.etikkom.no/Vart-arbeid/Hva-gjor-vi/Uttalelser/NENT/Vedrorende-forskningsetisk-vurdering-av-petroleumsforskning-Saksnr-20143/>

hvor forskning er av avgjørende betydning for å løse kollektive problemer, og også gi mulighet til å prioritere slik forskning. For at slik samordning skal være mulig, må finansieringssystemet sikre en større åpenhet om finansieringen enn i dag og gi bedre tilgang på informasjon over finansieringskilder og –mottakere.

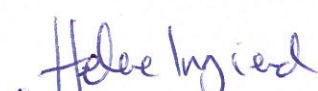
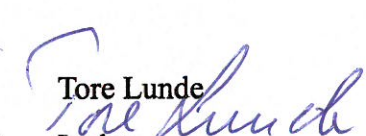
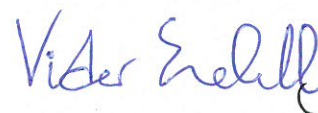
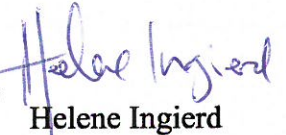
Finansieringsmekanismene for undervisning, formidling og forskning må sees i sammenheng

Til sist vil vi understreke betydningen av å se forskningsfinansiering i sammenheng med finansiering av undervisning og insentivene til å formidle til samfunnet. Det er viktig for framtidige forskere og samfunnet at de beste forskerne underviser og formidler, og at de ikke "straffes", men belønnes for å formidle. Vi viser her til avsnittet "Undervisningens rolle" i vårt høringssvar til Fagerbergutvalget som er vedlagt og til punktene 42-47 om forskningsformidling i [Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi](#). Vi håper ekspertgrupper vil vurdere muligheten for et belønnings- eller insentivsystem for undervisning og formidling som anerkjenner formidling som en verdifull og integrert del av forskningen.

Avslutning

De nasjonale forskningsetiske komiteene vil takke for muligheten til å komme med innspill, og ønsker dere lykke til med arbeidet. Dersom ekspertgruppa ønsker videre dialog med oss om problemstillingene og synspunktene vi har skissert over, stiller vi oss til disposisjon for det.

Med vennlig hilsen

			
Bjørn Hvinden	Dag Bruusgaard	Øyvind Mikkelsen	Tore Lunde
Komiteleder NESH	Komiteleder NEM	Komiteleder NENT	Leder
			Granskingsutvalget
			
Vidar Enebakk	Jacob Hølen	Helene Ingierd	Torkild Vinther
Sekretariatsleder	Sekretariatsleder	Sekretariatsleder	Sekretariatsleder
NESH	NEM	NENT	Granskingsutvalget

Vedlegg:

FEKs høringssvar til Fagerbergutvalgets utredning datert 20.10.2011.

FEKs innspill til Forskningsmeldingen 2013 datert 27.03.2012

Kunnskapsdepartementet
ghh@kd.dep.no

Vår ref.: 2012/93 Deres Ref.: Dato: 27.03.12

Innspill til Forskningsmelding 2013 fra De nasjonale forskningsetiske komiteer

De nasjonale forskningsetiske komiteer (NEM, NENT, NESH) gir med dette sine innspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med ny forskningsmelding.

De følgende punktene oppsummerer De nasjonale forskningsetiske komiteenes innspill:

- Det er vedvarende behov for institusjoner som fremmer god vitenskapelig kvalitet og god forskningsskikk, særlig i en tid med økt internasjonalisering og konkurranse
- Best mulig ressursutnyttelse i forskningssystemet må ikke gå på bekostning av hensynet til personer og grupper som direkte berøres av forskningen
- Det er behov for en innsats for å sikre at offentlige forskningsmidler kommer fellesskapet til gode
- Nye strukturer for innhenting, lagring og flyt av personverninformasjon reiser forskningsetiske spørsmål omkring informasjonsflyt mellom forskningen og samfunnet for øvrig
- Norge bør fortsatt være en pådriver for forskningsetikk internasjonalt

Forskningsetikk

Forskning er en bærebjelke i det moderne kunnskapssamfunnet, og forskningssystemet er blitt en stor og betydningsfull samfunnssektor, økonomisk, kulturelt og politisk. Samtidig ligger det i forskningens natur at den er avhengig av betydelig akademisk frihet, selvregulering av akademiske institusjoner og selvorganiserte kvalitetsmekanismer (fagfellevurderinger). Dette tilsier at den kommende forskningsmeldingen – i likhet med

tidligere meldinger – legger stor vekt på forskningsetikk. Også økende forventninger fra finansieringskilder til forskning og konkurranse mellom forskningsinstitusjonene tilsier et uforminsket behov for fokus på forskningsetikk. De nasjonale forskningsetiske komiteer forventer derfor at kommende forskningsmelding opprettholder og viderefører styrken i det forskningsetiske engasjement som ble lagt for dagen i *Klima for forskning* og *Vilje til forskning*.

I de foregående forskningsmeldingene har forskningsetiske forhold og drøftinger kommet til uttrykk på to måter. For det første har overordnede nasjonale utfordringer av forskningsetisk art blitt drøftet i egne avsnitt og underkapitler. For det andre har det forskningsetiske engasjementet kommet til syne gjennom drøftingen av forskningens tematiske innhold og organisering. Store deler av den overordnede gjennomgangen i *Vilje til forskning* og *Klima for forskning* har fremdeles høy aktualitet og relevans. Med bakgrunn i at *Klima for forskning* og regjeringens senere politikk på området (bl.a. i Nasjonal strategi for bioteknologi) vektlegger behovet for å integrere forskningsetisk drøfting i de ulike forsknings- og teknologisatsingene, vil De nasjonale forskningsetiske komiteer oppfordre til en sterkere integrering av den forskningsetiske dimensjonen i de tematiske drøftingene. Norge har et heldekkende og velfungerende etikkkomitésystem som spiller en helt sentral rolle i forhold til organisering, normering og kvalitetssikring av det forskningsetiske arbeidet i Norge. Likevel verken bør eller kan forskningsetikken forvaltes av et komitésystem alene. Forskningsetikk er og bør være en gjennomgripende dimensjon i det daglige virke i forskningssystemet, og dette bør gjenspeiles i forskningspolitikken.

Departementet har i sin invitasjon spesifikt bedt om innspill rettet mot følgende tre problemstillinger:

- Hvordan vi best utnytter de ressursene vi investerer i forskning, høyere utdanning og innovasjon
- Hvordan vi kan stimulere til enda bedre flyt av kunnskap og kompetanse mellom høyere utdanning, forskning og samfunnet
- Hvordan vårt nasjonale system og våre virkemidler bør innrettes for å møte den stadig sterkere internasjonaliseringen av forskning og høyere utdanning

De nasjonale forskningsetiske komiteer vil i det følgende gi sine kommentarer til disse problemstillingene. Det vil innledningsvis være nyttig å presisere hva forskningsetikk inneholder. Grovt sett kan man inndeले forskningsetiske normer i tre kategorier (inndelingen følger i hovedsak NESH sine *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, juss og teologi*, s. 6):

1. Normer om forskningens frihet og god forskningsskikk knyttet til forskningens sannhetssøken og uavhengighet og til forholdet mellom forskere, herunder normer for vitenskapelig redelighet, publiseringsetikk med mer
2. Normer som regulerer forholdet til individer (mennesker og dyr) og grupper som berøres direkte av forskningen

3. Normer om forskningens overordnede samfunnsansvar, herunder forskningens materielle, kulturelle og politiske implikasjoner for samfunnet, samfunnsrelevans, brukerinteresser og akademias ansvar for å opprettholde et velfungerende offentlig ordskifte

Som faginstans er det vår oppgave å minne om at forskningsetikk ikke er et enkelt og ukomplisert felt. Ikke bare knytter det seg en rekke vanskelige spørsmål til enkeltnormene og deres anvendelse, for eksempel når utviklingen innen human biobank- og registerforskning utfordrer tradisjonelle krav til informert samtykke, eller når økende krav og forventninger om kommersialisering av og kapitalisering på forskning setter tradisjonelle normer om åpenhet og fri tilgang til kunnskap under press. Det er også slik at de ulike normene tidvis kommer i konflikt med hverandre, slik det blant annet er gjort rede for i gjeldende forskningsmelding: Samfunnets legitime behov for å beskytte seg mot utilsiktede og skadelige implikasjoner av forskning tilsier et behov for juridisk, politisk og etisk regulering som kan komme i et spenningsforhold med tradisjonelle normer for akademisk frihet (*Klima for forskning*, s. 75-76). Så vel i nasjonal som internasjonal forskningspolitikk skjer det tidvis en undervurdering av disse spenningsforholdene. Det fins en rekke eksempler på forskningspolitiske dokumenter som korrekt identifiserer forskningsetiske utfordringer knyttet til problematiske samfunnsimplikasjoner av ny vitenskapsbasert teknologi, men som i neste åndedrag søker å møte disse problemene gjennom tiltak mot vitenskapelig uredelighet og lignende. Med andre ord søker man å løse et problem tilhørende kategori nummer 3 ovenfor med løsninger tilhørende kategori 1, og overser deres ulikhet og til dels indre motsetninger. Vårt poeng er her ikke å argumentere mot et økt fokus på vitenskapelig redelighet; tvert imot er det svært gode grunner for et slikt økt fokus. Målet må være en bedre sammenheng mellom forskningsetisk analyse og tiltak i forskningspolitikken. De nasjonale forskningsetiske komiteer vil her vise til de offisielle nasjonale retningslinjer for forskningsetikk som forskningspolitisk relevante redskaper for stringens i forskningsetisk analyse og tiltak. Vi skal i det følgende antyde hvordan departements tre spesifiserte problemstillinger kan underkastes en slik analyse.

Ressursutnyttelse i forskning, høyere utdanning og innovasjon

For det første fordrer en best mulig ressursutnyttelse at en har institusjoner som fremmer god vitenskapelig kvalitet og god forskningsskikk. Norge har gode forutsetninger i så måte, med et heldekkende komitésystem for forskningsetikk, et tydelig fokus på forskningsetikk i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning og gode tradisjoner i utdanning og forskning. Samtidig er dette en utfordring som kontinuerlig må møtes i det daglige arbeidet ved institusjonene i utdannings- og forskningssystemet. Det er også behov for mer kunnskap om omfanget av problemer knyttet til forskningsskikk. Norsk forskning på dette området er spredt og lite omfattende.

De nasjonale forskningsetiske komiteer har nylig invitert til en dialog med utdanningsinstitusjonene for å styrke forskningsetikk i ph.d.-utdanningen. Som ledd i dette arbeidet, samler vi nå informasjon om hvordan forskningsetikk ivaretas i all ph.d.-utdanning

i Norge. De nasjonale forskningsetiske komiteer vil også styrke samarbeidet med lokale forskningsetiske utvalg på universiteter og høyskoler, og tar initiativ til opprettelsen av faste rammer for utveksling av erfaringer på nasjonalt plan. Målet er å etablere et samarbeid når det gjelder både undervisning og forskningsetisk utvalgsarbeid.

For det andre vil De nasjonale forskningsetiske komiteer bemerke at selv om alle nok kan være enig i at det er ønskelig med best mulig ressursutnyttelse i forskningssystemet, så må ikke dette gå på bekostning av rettighetene til de individer og grupper som er direkte berørt av forskningen. Selve ideen bak de mange internasjonale og nasjonale retningslinjer og konvensjoner som omhandler forskning på mennesker, er å beskytte enkeltindividet mot krenkelser som begrunnes med fellesskapets beste. De nasjonale forskningsetiske komiteer ser gryende tegn nasjonalt som internasjonalt til en relativisering og oppmykning av enkelte av de etiske prinsipper som ble knesatt i Nürnberg i 1947 og seinere utvidet i Helsinkideklarasjonen. Framfor alt gjelder dette kravet om informert samtykke, som i økende grad er blitt erstattet med brede samtykker og dispensasjoner i human biobank- og helseregisterforskning. Dette er blitt begrunnet med at berørte parter ikke lider overlast i slik forskning, og at en eventuell absolutt rett til individuelt informert samtykke vil være svært upraktisk for forskningen. De nasjonale forskningsetiske komiteer er enige i at dette er kompliserte spørsmål med kryssende hensyn som alle er vektige, og ser også sin egen rolle som delaktig i denne større utviklingen. I arbeidet med Norges forskningspolitikk er det imidlertid viktig at Regjeringen er klar over den langsiktige faren for forskningsetisk utglidning på området. Ikke minst bør man være på vakt mot at det vokser fram hevd for at Nürnberg-kodens prinsipper kan vike når flertallsdemokratiet eller forskningssystemet anser seg berettiget til å vurdere om et berørt mindretall lider overlast eller ikke som følge av å bli forsket på.

For det tredje vil De nasjonale forskningsetiske komiteer påpeke at begrepet «best» i målsettingen om hvordan vi «best utnytter ressursene som investeres» også trenger etisk og politisk analyse. I norsk forskningspolitikk markerte i så måte *Klima for forskning* et veiskille, fordi den eksplisitt knyttet målbildet til store samfunnsmessige utfordringer. Nasjonalt og internasjonalt har forskningspolitikken kunnskapsbasis blitt styrket i den grad at de færreste i dag vil anta at «mest mulig og best mulig forskning», målt etter interne kriterier som antall publikasjoner i velansette tidsskrifter, automatisk gir mest mulig velferd eller best mulig resultat for samfunnet. Det er derfor behov for styringsprinsipper som avstemmer forskningens retning etter samfunnets behov, senker risikoen for utilsiktede og skadelige implikasjoner av forskning og innovasjon, og bidrar til å løse samfunnets utfordringer på det som ofte blir kalt en ansvarlig og samfunnsmessig robust måte. Også i EU kan man se et økende fokus på «responsible research and innovation», dog i konkurranse med et smalere fokus på inntjening i en økonomisk vanskelig situasjon. Prinsipielt er det liten grunn til å tro at det lønner seg å nedprioritere et forskningsetisk fokus på forskningens samfunnsimplikasjoner. Likevel ser vi som faginstans at spenningene og motkreftene mot et solid etisk fokus kan hardne til i en situasjon med tiltagende økonomisk og politisk krise. Norge er pr i dag langt bedre rustet til å være et forskningsetisk foregangsland og slik spille en viktig rolle internasjonalt og ikke minst gjennom vår deltakelse i det europeiske forskningsområdet. Norge bør fortsette å holde stø kurs i forhold til nasjonale og europeiske

retningslinjer og prinsipper om etisk ansvarlig forskning og innovasjon, og arbeide for at stø kurs også opprettholdes på europeisk nivå. Norge kan også gjennom sine forskningspolitiske prioriteringer virkeliggjøre verdier som internasjonal solidaritet og engasjement for bærekraft, fred og demokratisk samfunnsutvikling (se *Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi*, s. 11-12). Et internasjonalt engasjement er med andre ord et forskningsetisk anliggende, og på dette området bør Norge styrke sin innsats.

Flyt av kunnskap og kompetanse mellom høyere utdanning, forskning og samfunnet

Våre innspill til dette og neste punkt vil delvis følge av det ovenstående, og vi vil derfor behandle dem mer kortfattet.

For det første vil vi minne om åpenhet og fri tilgang til kunnskap som en klassisk norm for god forskningsskikk og gode akademiske institusjoner. Dette blir ikke mindre viktig etter hvert som mer av verdiskapingen og velferdsutviklingen finner sted i tett samarbeid mellom forskningssystemet og de øvrige samfunnssektorer. Dette prinsippet har umiddelbare implikasjoner. En vedvarende utfordring er å sikre forskningens, ikke minst oppdragsforskningens, frihet overfor oppdragsgivere. Tilsvarende er det av betydning å sikre god praksis forskningsinstitusjonene mellom når det gjelder åpenhet med hensyn til forskningsspørsmål, metoder og resultater. Vi vil også nevne behovet for en økt satsing på publikasjonskanaler med «open access» også ut fra det internasjonale solidaritetshensynet. Vi vil videre minne om Norges gode forutsetninger for å være et forskningsetisk foregangsland hva angår forholdet mellom offentlig forskningsfinansiering og eiendomsrettigheter til kunnskapen. Blant annet gjennom Norges omfattende deltakelse i det europeiske forskningsområdet burde Norge kunne arbeide for sterkere prinsipper om at offentlige forskningsmidler skal komme fellesskapet til gode gjennom offentlig tilgjengelig kunnskap.

For det andre vil vi påpeke de forskningsetiske farer og risikoer som oppstår når utdannings-, forsknings- og øvrige samfunnssektorer blir stadig tettere innfiltret i hverandre. Her er neppe en forbedret flyt av kunnskap og kompetanse en stor risiko, men et tilgrensende fenomen kan bli det: Det etableres stadig mer omfattende infrastruktur for innhenting, lagring og flyt av personinformasjon, herunder sensitiv informasjon. En konseptuell, men viktig forskningsetisk utfordring er at slike infrastruktur til nå er blitt regulert hovedsakelig som registre, det vil si som «informasjonslagre», med krav til lagringssikkerhet osv. Så vel innen ulike forskningsfelt som i helsearbeid, politiarbeid, militær og sivil overvåkning, grensekontroll med mer, ligger imidlertid det erkjente framtidspotensialet i økt flyt, utveksling og kopling av informasjon. Vi tror at få om noen er i stand til å overskue totaliteten av disse raskt voksende infrastrukturene og de utfordringer de vil kunne bringe for personvern og personlig integritet i moderne samfunn. En tilstøtende utfordring er det bredere utvalg av registrerings- og lagringsformer, grunnet i sosiale medier og i annen teknologi, som tas i bruk både i og utenfor forskning. Disse utviklingene reiser forskningsetiske spørsmål omkring informasjonsflyt både fra samfunnet til forskningen, og tilbake fra forskningen til samfunnet forøvrig.

For det tredje, og i tråd med det ovenstående, vil vi også på dette området minne om behovet for å analysere begrepet «best»: Best mulig flyt av kunnskap og kompetanse for hvem og for hvilke interesser? Spørsmål om samfunnsrelevans er derfor viktige også her, og det er viktig å inkludere deres etiske dimensjon og ikke avgrense dem til f.eks. rent instrumentelle spørsmål om innovasjonsrate. Ett aspekt ved den forskningsetiske fordringen er derfor også å legge til rette for gjensidig flyt av kunnskap og kompetanse mellom forskning og samfunn, blant annet gjennom gode dialog- og samhandlingsprosesser. De nasjonale forskningsetiske komiteer ser sitt medansvar for å tilrettelegge for slike prosesser, men er selvsagt kun én av mange aktører i så henseende.

Internasjonaliseringen av forskning og høyere utdanning

De nasjonale forskningsetiske komiteer har to innspill til dette punktet. Innspillene går på tvers av de tre normkategoriene nevnt ovenfor.

Vi vil først bemerke at det også på dette felt er særegne problemstillinger knyttet til god forskningsskikk, kanskje først og fremst knyttet til konkurranse snarere enn internasjonalisering *per se*. Ekstrem konkurranse, «publish or perish»-kulturer og korte tidshorisonter fordrer et særlig fokus på utdanning og håndheving av god forskningsskikk. Økt forskermobilitet er et gode, men må også møtes av tiltak for å sikre at utdanningsaspektet er ivarettatt. Dette gjelder ikke minst utdanning i forhold til god forskningsskikk, men også en forståelse for den forskningsetiske relevans av forskningens samfunnsimplikasjoner. De nasjonale forskningsetiske komiteenes inntrykk, basert på løpende kontakt med forskningsinstitusjonene, er at det er behov for målrettede tiltak som sikrer et nivå tilsvarende det norske nasjonale kvalifikasjonsrammeverkets høye krav til forskningsetikk i høyere utdanning.

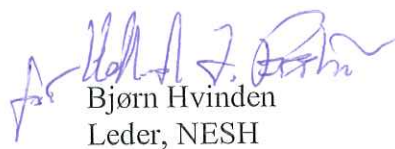
Videre anser vi det som rimelig at Norge skal ha en ambisjon om å være et forskningsetisk foregangsland. Vi vil i denne sammenheng minne om vår kommentar ovenfor om hvilken rolle Norge bør spille i internasjonalt forskningspolitisk samarbeid, ikke minst i Europa. Vi bør møte den sterkere internasjonaliseringen ved å øke vår deltakelse internasjonalt. Norge bør fortsette å være en pådriver for forskningsetikk i internasjonale sammenhenger, også i en bred forstand, der man tematiserer både god forskningsskikk, behovet for å beskytte individer og grupper berørt av forskning, og behovet for en etisk ansvarlig behandling av forskningens samfunnsmessige implikasjoner. Et konkret felt som De nasjonale forskningsetiske komiteer eksempelvis er involvert i, angår publikasjoner og deltakelse i et internasjonalt samarbeid for utvikling av etiske retningslinjer for forskning på barn. Ikke minst de tverrkulturelle dimensjoner ved en del slik forskning byr på etiske utfordringer som må artikuleres og kommuniseres.

De nasjonale forskningsetiske komiteer har et særlig ansvar for forskningsetikk i Norge, og står til departementets disposisjon i det videre arbeidet med forskningsmeldingen.

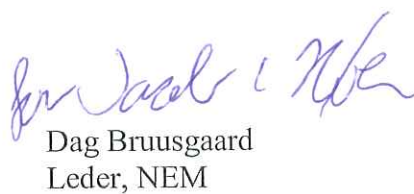
Med vennlig hilsen

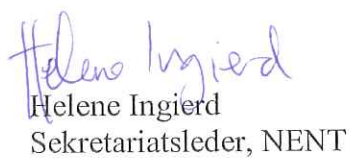
Dag E. Helland
Leder, NENT

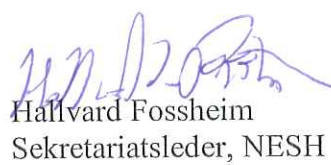
Bjørn Hvinden
Leder, NESH

Dag Bruusgaard
Leder, NEM

Helene Ingierd
Sekretariatsleder, NENT

Hallvard Fossheim
Sekretariatsleder, NESH

Jacob Hølen
Sekretariatsleder, NEM

Det kongelige kunnskapsdepartement
Pb 8119 Dep
0032 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Høringssvar til Fagerbergutvalgets utredning

Vår ref.: 2011/92-94

Dato: 20.10.11

Introduksjon

Vi viser til høringsbrevet av 30.05.2011, der Kunnskapsdepartementet ber om kommentarer til de problemer og løsninger Ekspertutvalget for god måloppnåelse i offentlig finansiert forskning (Fagerbergutvalget) drøfter i sin utredning NOU 2011:6, *Et åpnere forskningssystem*. Det bes spesielt om innspill til Fagerbergutvalgets forslag om etablering av et sett med indikatorer som kan bli et verktøy for å vurdere sammenhengen mellom mål, ressurser og resultater i norsk forskning.

En god del av det som står i utredningen er i tråd med Nasjonale forskningsetiske komiteers synspunkter, slik de også er nedfelt i forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av komiteene. For eksempel gjelder dette vektleggingen av fri forskning. Samtidig savner Nasjonale forskningsetiske komiteer en mer eksplisitt diskusjon av forskningens overordnede forpliktelser og samfunnsansvar. Fagerbergutvalgets forslag leder også til en del spørsmål, og Nasjonale forskningsetiske komiteer mener spesielt at målingen av forskning som foreslås og drøftes i utredningen er atskillig mer problematisk enn det Fagerbergutvalget synes å ta høyde for.

Måling av forskning

Måling av forskning, som får en helt sentral plass i utredningen, er belemret med en rekke problemer. Som Fagerbergutvalget også langt på vei innrømmer, er *usikkerhetene og feilkildene* mange. Nasjonale forskningsetiske komiteer er enige i at alternativet til måling ikke er ønskelig, om dette tenkes som et fravær av løsningsorientering når det gjelder det store antall forskere som (nesten) ikke publiserer forskningsresultater. Imidlertid fritar ikke dette fra å adressere problemer og utfordringer som kan antas å følge av forslagene til Fagerbergutvalget.

Fagerbergutvalgets foreslåtte modell for fordeling av forskningsmidler legger mye vekt på *konkurrensebasert* premiering av fortidig innsats. Den i praksis relativt ukritiske tilliten til at konkurranse fremmer kvalitet tas ikke opp til reell diskusjon. Det bør i mye større grad problematiseres at åpen konkurranse også kan virke i retning av monopolisering og statiske strukturer der skillelinjene mellom de miljøer og institusjoner som lykkes og de som ikke gjør det, forsterkes snarere enn at man får frem det beste. Dette er en utfordring som i alle tilfelle bør tas opp mer konkret i forkant av en eventuell implementering.

De eksisterende muligheter for måling av forskning har til dels store begrensninger, og disse må adresseres. For eksempel er det store *forskjeller mellom fagmiljøene* når det gjelder publiseringsform og tid- og ressursbruk for å ferdigstille en publikasjon. I instituttsektoren har dessuten publikasjoner ofte form av rapporter som ikke kommer med i systemet, og det er uklart hvordan de er tenkt integrert. Om dette ikke tas høyde for ved en eventuell implementering av forslagene om publiserings- og siteringsindekser, vil systemet kunne komme til å forsterke skjevheter på en måte få eller ingen ønsker.

Det er et faktum at forskere, som de fleste andre grupper, på sikt *tilpasser seg* endrede rammebetingelser. Blant de utfordringer som kan komme til å bli mer sentrale er en allerede merkbar tendens til "salamisering": at forskeren eller forskerteamet, fremfor å publisere sine resultater i én artikkel eller monografi, snitter dem opp til en hel serie publikasjoner som hver for seg bare tilbyr et minimalt forskningsbidrag. En annen risiko er tendensen til at enkelte forskere, nettverk og miljøer bevisst hyppig refererer til hverandre og slik bidrar til at de involverte, ut fra målbare kriterier, anerkjennes som sentrale bidragsytere med forskning av høy kvalitet. Slike tilpasninger for å lykkes i en konkurranseskjerpet forskningsverden er det mange av, og de reiser reelle forskningsetiske utfordringer. En eventuell implementering av et slikt system bør ikke foregå uten systematisk refleksjon omkring disse utfordringene, og parallell etisk kompetansesikring blant studenter og forskere.

På et overordnet nivå utgjør utredningen det hittil siste og mest ambisiøse forslag til bruk og videreføring av det tellekantsystemet som i økende grad har preget forskningen i Norge de senere år. Det er ikke uproblematisk at dette systemet utvides med stadig nye oppgaver og funksjoner uten at man har utsatt det for en bred, grundig og kritisk evaluering på nasjonalt nivå. En slik *kritisk analyse og vurdering* av systemets forskjellige sider burde ideelt sett foreligge før det tildeles den helt sentrale rollen det her er tiltenkt. Hvis forskningsprosjektet om måling av forskning som Fagerbergutvalget går inn for, realiseres, må det kunne forventes at en slik kritisk evaluering av det eksisterende målesystemet prioriteres som en første oppgave.

Samfunnsmessig nytte

Fagerbergutvalgets mandat hadde som sentralt moment at man skulle foreslå tiltak som kunne forbedre forholdet mellom innsats og utbytte i forskning med tanke på samfunnsmessig (inkludert samfunnsøkonomisk) nytte. Nasjonale forskningsetiske komiteer stiller seg tvilende til om Fagerbergutvalget har svart på denne utfordringen. Fagerbergutvalget forsøker å løse oppgaven ved å måle akademiske publikasjoner og siteringer. Det er lite trolig at disse indikatorene alene fanger opp forskningens samfunnsmessige gjennomslag, siden de per definisjon angår interne faktorer i forskermiljøene og ikke kontaktflatene mellom forskning og samfunnet forøvrig.

Forbundet med dette siste momentet er også et helt sentralt spørsmål som Fagerbergutvalget ikke adresserer i tilstrekkelig grad. Hvor sikkert er det at alle relevante sider ved forskningens kvalitet overhodet *kan måles* på de måter utvalget skisserer? Både grunnforskning og instituttsektorens forskning har store og viktige gjennomslag i samfunnet over tid. Men det er tvilsomt om disse sammenhengene gjennomgående kan måles etter den mal Fagerbergutvalget legger opp til. Mer rimelig er det å gå ut fra at en vurdering av økonomiske virkninger og samfunnsnytte avhenger av helhetlige tolkninger som reflekterer en rekke faktorer i et lengre tidsperspektiv.

Ph.d-utdanning

Det gjentas flere ganger i utredningen som et foretrukket tiltak at ph.d-studentene bør knyttes direkte til gode eller fremragende forskere og miljøer for selv å bli best mulige forskere. En alternativ (om enn ikke gjensidig utelukkende) modell er utviklingen av *forskerskoler*. Forskerskoler nevnes mer enn en gang i teksten, men som moment forblir det uavklart hvilken rolle de eventuelt er ment å spille. Ettersom forskerskoler kan gi gode strategier for å sikre gjennomføring og kvalitet blant ph.d-studenter, synes det som om dette er et alternativ som bør inkorporeres bedre i den planskissen utredningen utgjør.

Den foreslåtte økningen i *antall ph.d-studenter* per år fra 1100 til 2000 er formidabel, og vil innebære en markant kompetanseheving i befolkningen. Det er meget mulig at en slik økning vil være til det beste for både fremtidig forskning, næringsliv og forvaltning. Før en slik drastisk høyning i produksjonsantallet settes i gang, bør man imidlertid søke å forsikre seg om at der er solid og entydig grunnlag for å mene at effekten vil være som ønsket, og ikke for eksempel en økning i antallet arbeidsledige med ph.d-grad.

Undervisningens rolle

Forslagene i utredningen kan bidra til å styrke en uberettiget skjevhet. Motsatt det som er tilfellet ved mange av de ypperste lærestedene internasjonalt, har man i Norge ofte hatt *som premiss at undervisning er et onde* som står i nødvendig konflikt med ønsket om forskningstid. Rapportens forslag om å bruke incitament til å skille kraftigere mellom

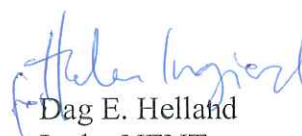
forskere og undervisere utgjør det så langt kanskje mest dramatiske eksemplet på denne type tenkning. Selv om det er uakseptabelt at et stort antall personer med betydelig forskningstid produserer tilnærmet null forskning i form av publikasjoner, kan ikke svaret være å oppgi idealet om forskningsbasert undervisning. Fremstående forskere er i mange tilfeller også glimrende forelesere og formidlere av sin forskning. Ved å "skjerme" de beste forskerne fra undervisning, vil studentene gå glipp av den inspirasjon og innsikt disse kan gi. I stedet vil en sementere et skille mellom forskere og undervisere, som vil kunne svekke kvaliteten av den samlede undervisningen og dermed rekrutteringen til de aktuelle fagene. Dessuten vil det å undervise også kunne bidra til å generere ideer for ny forskning, særlig når undervisning og veiledning inngår som en integrert del av forskningen.

En *vei å gå* er å se an muligheten for et belønnings- eller incitamentsystem for undervisning som anerkjenner også undervisningsgjerningen som en verdifull og aller helst integrert del av forskningen. En annen relevant strategi for å redusere avstanden mellom undervisere og forskere snarere enn å utvide den, vil være å gi de som i dag forsker lite eller med magre resultater, andre incitamenter til å forske. For eksempel kan ledelsen ved den enkelte institusjon tydeliggjøre den ansattes rett og plikt til å forske gjennom arbeidskontrakter, medarbeidersamtaler og dialog om den enkeltes planer for sitt arbeid.

Med vennlig hilsen

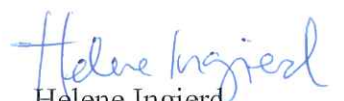

Bjørn Hvinden
Leder NESH

Dag Bruusgaard
Leder NEM

Dag E. Helland
Leder NENT

Hallvard Fossheim
Sekretariatsleder NESH

Jacob Hølen
Sekretariatsleder NEM

Helene Ingjerd
Sekretariatsleder NENT